

Ірина Зіновіївна САВЧИН

асистент,
кафедра теорії економіки та управління,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

**КОНЦЕПЦІЇ ТА ТЕОРІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ
ВЗАЄМОВІДНОСИН «РЕГІОН-КРАЇНА»**

Савчин, І. З. Концепції та теорії регіонального розвитку в контексті взаємовідносин «регіон-країна» [Текст] / Ірина Зіновіївна Савчин // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 4. – С. 101-108. – ISSN 2415-8453.

Анотація

У статті доведено актуальність дослідження взаємовідносин на рівні «регіон-країна» як основи розвитку обох об'єктів – регіонів та країн. Висвітлено концепції регіонального розвитку та положення теорій регіонального розвитку з метою аналізу взаємовідносин, а також здійснено розвиток модельного підходу до опису останніх на рівні «регіон – країна».

Ключові слова: *регіон; регіональна політика; регіональний розвиток; модель.*

Iryna Zinoviivna SAVCHYN

Assistant,
Department of Economy and Administration,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

**CONCEPTS AND THEORIES OF REGIONAL DEVELOPMENT
IN THE CONTEXT OF RELATIONS «REGION-COUNTRY»**

Abstract

The relevance of research of relations at the level of "region-country" as the basis for the development two objects, regions and countries, is proved. The article deals with the concepts of regional development and provisions of regional development theories with the aim to study the relationships at the "region-country" level. The development of a model approach for the description of the relationships at the "region-country" level is done.

Keywords: *region; regional policy; regional development; model.*

JEL classification: R11, R19, R58

Вступ

Дослідження проблем регіонального розвитку повинні базуватись на комплексному охопленні усіх аспектів діяльності регіонів, ключовим з яких є взаємовідносини на рівні «регіон-країна». Адже, з однієї точки зору, сталий розвиток регіонів є основою поступального розвитку країни. Натомість, державне регулювання розвитку регіонів здійснюється у різних сферах, а від рівня його ефективності

© Ірина Зіновіївна Савчин, 2016

ISSN 2415-8453. Ukrainian Journal of Applied Economics. 2016. Volume 1. № 4.

залежить стан розвитку регіону, насамперед економічний. Тому дослідження таких взаємозв'язків є визначальним для оцінювання ефективності регіонального розвитку та набуває особливої актуальності у сучасних економічних умовах, коли в Україні відбуваються процеси децентралізації. Крім того, жодна з існуючих концепцій чи теорій регіонального розвитку не зосереджується винятково на проблемах взаємовідносин між регіоном і країною, а отже, ця проблема досліджена недостатньо, що зумовило тематику дослідження.

Взаємовідносини на рівні «регіон-країна» уже впродовж тривалого часу виступають об'єктом дослідження, адже вони є визначальними для розвитку обох об'єктів – як для регіонів, так і для країн загалом. Питанням стимулювання регіонального розвитку на макрорівні присвячені праці Барського Ю., Дробуш І., Ковальчука В., Мироненко М. [5; 10; 14; 17]. У цих роботах аналізуються проблеми удосконалення фінансових, соціальних відносин з урахуванням досвіду федеративних та унітарних держав. Також важливими є напрями вивчення моделювання розвитку регіонів як елементів країн у контексті сучасних економічних реформ, здійснені Томаревою-Патлаховою В. [18, с. 76-80]. Окремо варто відзначити дослідження такого типу взаємовідносин не тільки за їхніми функціональними видами, але і на різних рівнях управління – стратегічному, тактичному та операційному, здійснене Жихор О. та Кузьминчук Н. [12, с. 21-25].

Окремим напрямом дослідження взаємовідносин типу «регіон-країна» є висвітлення проблем мезорівня, тобто взаємовідносин окремих регіонів як у межах однієї країни, так і різних. Зокрема, Буглай Н. вивчає проблеми регіонального формату відносин України та Польщі [6, с. 175-181]. Дунаєв І. доводить, що міжрегіональна взаємодія здійснюється на принципах коеволюції [11, с. 162-169].

Мета та завдання статті

Метою роботи є висвітлення концепцій регіонального розвитку як окремих складових методологічного базису дослідження регулювання розвитку регіонів. Окремими завданнями є уточнення поняття розвитку регіонів, висвітлення положень теорій регіонального розвитку з метою вивчення взаємовідносин, а також розвиток модельного підходу до опису взаємовідносин на рівні «регіон-країна».

Виклад основного матеріалу дослідження

Усі соціально-економічні регіони, згруповані за категоріями за різними критеріями, є предметом дослідження теорії регіонального розвитку. Такий тип регіону є або базовим елементом зародження процесу розвитку (наприклад, на основі адміністративних або соціально-економічних регіонів), або його результатом.

Теоретичні концепції поняття механізму розвитку вказують на чинники, які його стимулюють. Варто зазначити, що в контексті змін рівня добробуту в регіонах, як правило, не використовують термін «зростання», а застосовують термін «розвиток». Для визначення відмінності між цими поняттями слід вказати, що економічне зростання є показником короткострокових кількісних змін в економіці, у той час, як економічний розвиток, крім кількісних змін, також містить якісні зміни в соціально-економічній структурі регіону. Тобто, крім змін кількості вироблених товарів і послуг, асортименту продукції, удосконалення методів управління трудовими ресурсами та інших чинників зростання, розвиток передбачає наявність якісних змін, наслідком яких є зміна економічного добробуту. Це також стосується змін у реальній економіці і інституційній сфері. Загальноприйнятим є визначення поняття регіону на основі теорії

систем, із урахуванням того факту, що якісні зміни спричиняють зміни в регіоні від нижчих до вищих фаз розвитку.

Тобто регіон є прикладом еволюції системи, яка у результаті внутрішніх змін досягає нового рівня організації або набуває нової структури. Розвиток є серією цілеспрямованих і незворотних змін, які відбуваються в структурі складних об'єктів, тобто систем. Ключовими категоріями характеристики цього процесу є зміна і структура. Поняття регіонального розвитку варто визначати як сукупність соціально-економічних змін, які відбуваються в регіоні (системі). Ці зміни створюють механізми (умови розвитку, ендогенні і екзогенні чинники, цілеспрямовані дії), які перетворюють регіон у функціональній перспективі в конкретних історичних та географічних межах. До них належать зміни характеру і функціонування елементів системи (підприємств, економічних підсистем), їхніх підпорядкованих структур (внутрішніх підрозділів) та навколишнього середовища (інші регіони) [14, с. 3].

Концепції і теорії, які ставлять за мету пояснити і описати механізми і процеси розвитку на регіональному рівні, з'явилися порівняно недавно. З одного боку, це були концепції, походження яких пов'язане з класичними економічними просторовими теоріями (зокрема теорія К. Фоксу [13, с. 72]), з іншого, вони є наслідком спроб адаптації моделей економічного зростання національних економік до регіонального рівня. Такі концепції та теорії тісно пов'язані із теорією ринків збуту А. Льошата, В. Кристаллера [8, с. 155].

Критиком другого підходу (адаптації моделей економічного зростання національних економік до регіонального рівня) виступав Х. Річардсон [3]. Він вказав на принципові відмінності, які існують між національною та регіональною економікою, що робить просту адаптацію моделей національного рівня до регіонального масштабу неможливою. До таких відмінностей належать:

- вищий рівень відкритості регіонів, ніж країн, для товаропотоків та інших чинників;
- різні інструменти економічної політики регіонів і країн, особливо відсутність можливості регіональних органів влади впливати на торговельну, грошово-кредитну, податкову політику або політику у сфері конкуренції.

Як доповнення до відмінностей, виявлених Х. Річардсоном, можна також вказати:

- нижчі бар'єри (культурні, мовні та економічні) окремих регіонів, ніж держав;
- нижчі бар'єри між регіонами, ніж між державами, не тільки щодо товаропотоків, але і щодо міграції трудових ресурсів, капіталу, інформації і інновацій;
- щодо українських регіонів, то такі відмінності також проявляються в політиці перерозподілу фінансових ресурсів винятково на рівні уряду.

Ці відмінності є відображенням особливостей взаємозв'язків між регіональним та національним рівнями. З одного боку, регіони є складовими частинами країни з географічної та економічної точки зору, а їхній сталий розвиток є основою поступального розвитку країни [7, с. 2], з іншого, вони є певною мірою незалежними структурами, які мають складні взаємовідносини з іншими регіонами, спричинені цілою низкою чинників. Така диференціація формувалась упродовж тривалого часу та є наслідком впливу багатьох чинників [19, с. 139]

Перш за все, це чинники правового-адміністративного характеру, однак до них необхідно зарахувати також економічні, географічні, соціальні і навіть історичні. Вищий рівень відкритості регіональних економік відносно національних змінюється в країнах Європейського Союзу. Процес значною мірою скасував або ослабив сучасні кордони регіонів, однак значний обсяг повноважень у межах економічної політики регіонального рівня було передано на рівень Європейського Союзу. Однак цей факт не

заперечує наявність суттєвих відмінностей між регіональним і національним рівнями. Більш того, спектр об'єктів для дослідження у сфері взаємовідносин між регіонами і їхніми елементами є суттєво більшим, ніж у сфері взаємовідносин між регіонами та країнами.

Однак жодна із сучасних концепцій чи теорій регіонального розвитку не зосереджується винятково на проблемах взаємовідносин між регіоном і країною. Ця проблема досліджена недостатньо або є одним з пересічних елементів теорій. Найбільшу увагу на цю проблематику звертають у групі концепцій екзогенного регіонального розвитку.

На основі теорії Кейнса припущення про пріоритет попиту в економіці, а також необхідність державного втручання в економіку транспоновано на регіональний масштаб.

Унаслідок таких досліджень було сформульовано теорії зовнішніх чинників (імпульсів), економії від масштабу, економічної бази та концепції зростання і розвитку, полюсів зростання і центрів розвитку [9, с. 142]. Відносини між регіоном і країною, зокрема державними органами управління, базувались на основі стимулювання інвестиційної політики і здійснення державою заходів, які безпосередньо впливають на економічний стан регіону. Річардсон Х. [4] навіть стверджував, що у випадку регіонів з найслабшим потенціалом (периферійних регіонів), розвиток національної економіки або навіть міжнародної (загальний ринок Європейського союзу) є основною рушійною силою зростання регіонів. Важливу роль також відведено підприємствам та інституціям національного рівня, адже залучення (розміщення) їхніх фінансових ресурсів, досвіду та інновацій сприяє регіональному розвитку.

Методи втручання органів державного управління в розвиток регіону можна класифікувати на:

- опосередковані (управління процесами розвитку країни);
- прямі (географічне розташування видів економічної діяльності).

Таку класифікацію можна застосовувати в основі політики регіонального розвитку як на національному, так і регіональному рівнях. Необхідність формування і реалізації регіональної політики розвитку пов'язана з географічною відмінністю природних і соціально-економічних чинників розвитку регіонів, а також різною кількістю населення і потребами економіки регіонів, що зумовлює пошук оптимальних управлінських рішень щодо розвитку регіонів. Крім того, кожна країна, як і регіон, мають обмежену географічну територію, на якій вони функціонують. Дж. Фрідман [1], спираючись на припущення, що із встановленням адміністративної ієрархії в регіоні процес розвитку може здійснюватись тільки вертикально, стверджував, що такий розвиток повинен бути регламентований ззовні.

Іншої позиції дотримуються прихильники теорії ендегенного розвитку, яка базується на внутрішньому потенціалі регіонів. Інтервенціонізм трактується ними як базова стимуляція чинників і потенціалу, що забезпечує прискорення темпів розвитку завдяки створенню регіональної політики, що реалізовується на рівні регіонів. Цей елемент є зовнішнім, незалежним від регіональних органів влади і на рівні з капіталом і технологіями впливає на темпи розвитку регіону. Ця концепція безпосередньо пов'язана з іншим теоретичним положенням економічної географії, засновником якої є П. Кругман. У її основі покладено припущення про існування двох протилежних тенденцій в економіці – концентрації і диверсифікації [2]. Відповідно до цієї концепції, існування відмінностей у рівнях економічного розвитку регіонів є невід'ємною рисою економіки, що доводиться і результатами сучасних досліджень [15, с. 131-196]. Залежно

від базових умов в економіці і впливу чинників економічного розвитку, ці відмінності збільшуються або вирівнюються.

П. Кругман у своїй концепції відходить від традиційного підходу щодо поняття системи як системи окремих елементів (наприклад регіонів), що утворюють країну. Він базується на дослідженнях системи, починаючи від мікрорівня, а потім узагальнює результати досліджень на макрорівні. Також він стверджує, що за умови застосування певних обмежень модель розвитку регіону може бути застосована для опису процесів розвитку малих країн [2, с. 84].

Іншим підходом до опису взаємовідносин «регіон-країна» є модельний підхід, який відображає не тільки моделі економічного та соціального розвитку регіону, але і способи його забезпечення [16, с. 67]. Пов'язуючи його з теоріями регіонального розвитку, можна отримати необхідні результати та висновки. Універсальною моделлю, яка може бути використана для перевірки гіпотез регіонального економічного розвитку в межах різних концепцій розвитку, є економетрична модель. Вважається, що величина регіонів є функцією від величини країни. Для її оцінювання використовується припущення, що регіональний ВВП (Q_R) є функцією ВВП і розраховується на основі такої моделі:

$$Q_R = a + b(\text{ВВП}) \quad (1)$$

Це означає, що зв'язок між регіональним ВВП і ВВП є лінійною функцією, коефіцієнти a і b є параметрами, значення яких розраховуються під час дослідження. Така модель визначає взаємозв'язок між розвитком регіональної економіки та економікою країни. Запропонований у цій моделі взаємозв'язок не є єдино можливим. Подібні залежності можна досліджувати відносно до ВВП, інвестицій або витрат на інноваційну діяльність. Крім того, аналогічні функції можна будувати залежно від обсягів інновацій у регіоні, інфраструктури або рівня освіти населення в регіоні.

Однак до використання моделей такого типу варто застосовувати критичний підхід. По-перше, їхнім недоліком є дослідження тільки одностороннього характеру взаємовідносин регіону від країни. Вони не передбачають вивчення двосторонньої спрямованості взаємовідносин. У разі виникнення значних регіональних відмінностей, наявності великих регіонів у країні, або за умови інтенсивних регіональних перетворень результати застосування такої моделі можуть бути недостовірні. Якщо не будуть враховані інші чинники під час інтерпретації результатів моделювання, це може призвести до помилкових висновків та надати позитивний результат перевірки помилкових гіпотез.

До інших недоліків цієї моделі належать: слабка теоретична основа, імітація моделей національної економіки без урахування специфіки регіональних проблем, підлаштування наявних моделей більшою мірою до статистичних даних, ніж до проблемних ситуацій і гіпотез регіональної економіки. Проте для виконання основного завдання – перевірки гіпотез, висунутих у межах концепції регіонального розвитку, – такі моделі є найбільш вдалим.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Регіон є прикладом еволюції системи, яка у результаті змін досягає нового рівня організування або набуває нової структури. Такий розвиток є серією цілеспрямованих і незворотних змін, зокрема регіональний розвиток варто визначати як сукупність соціально-економічних змін. Останні створюють як ендогенні, так і екзогенні чинники,

---

одним з яких є вплив органів державного управління на стан регіону. Важливо зазначити, що взаємовідносини на рівні «регіон-країна» є визначальними для розвитку обох об'єктів – як для регіонів, так і для країн загалом. Адже сталий розвиток регіонів є основою поступального розвитку країни. Натомість, державне регулювання розвитку регіонів здійснюється у різних сферах, а від рівня його ефективності залежить стан розвитку регіону, насамперед економічний.

Концепції і теорії, які ставлять за мету пояснити і описати механізми і процеси розвитку на регіональному рівні, з'явилися порівняно недавно. Основними недоліками таких концепцій та теорій є спрощений підхід до трактування регіону винятково як просторового утворення та спроби адаптації моделей економічного зростання національних економік до регіонального рівня. Крім того, жодна з наявних концепцій чи теорій регіонального розвитку не зосереджується лише на проблемах взаємовідносин між регіоном і країною. Ця проблема досліджена недостатньою мірою або є одним із пересічних елементів теорій.

Тому у статті виокремлено відмінності між національною та регіональною економікою, які унеможливають просту адаптацію моделей національного рівня до регіонального масштабу, та охарактеризовано особливості взаємозв'язків між регіональним та національним рівнями відповідно до положень низки теорій регіонального розвитку.

Окремо обґрунтовано доцільність застосування опису взаємовідносин «регіон-країна» на основі модельного підходу, який відображає не тільки моделі економічного та соціального розвитку регіону, але і способи його забезпечення.

Список літератури

1. Friedmann, J., 1966, *Regional Development Policy: a Case Study of Venezuela*, MIT Press, Cambridge.
2. Krugman, P., 1991, *Geography and trade*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
3. Richardson, H. W., 1973, *Regional growth theory*, Macmillan, London.
4. Richardson, H. W., 1984, *Regional policy in a slow-growth economy*, w: Demko, G. (ed.), *Regional Development Problems and Policies in Eastern and Western Europe*, Croom Helm, London, p. 258–281.
5. Барський, Ю. М. Теорія бюджетного стимулювання регіонального розвитку / Ю. М. Барський, Ю. М. Зінчук // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 19. – С. 223-230.
6. Буглай, Н. М. Регіональний формат відносин України та Польщі: історико-методологічний аспект / Н. М. Буглай // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: наук. вісник: збірник наук. праць / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Видво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 58 (№3). С. 175-181.
7. Бурик, З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону [Електронний ресурс] / З. М. Бурик. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.
8. Горбач, Л. М. Теорії та концепції економічного розвитку регіонів: суть, значення та генезис / Л. М. Горбач // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – №12. – С. 153-157.
9. Дегтярьова, І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління / І. Дегтярьова // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2010. – № 4. – С. 141-148.

-
10. Дробуш, І. В. Актуальні питання взаємодії держави та місцевого самоврядування в процесі реалізації соціальних прав / І. В. Дробуш // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 18-25.
  11. Дунаєв, І. Міжрегіональна взаємодія на принципах коеволюції: нова траєкторія в модернізації регіональної економічної політики / І. Дунаєв // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 44. – С. 162-169.
  12. Жихор, О. Б. Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями / О. Б. Жихор, Н. В. Кузьминчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1. – С. 21-25.
  13. Кіро, О. С. Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці / О. С. Кіро // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – №38. – С. 72-83.
  14. Ковальчук, В. Г. Цілі та критерії соціально-економічного регіонального розвитку [Електронний ресурс] / В. Г. Ковальчук. // Державне будівництво. – 2012. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23.
  15. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 356 с.
  16. Медвідь, В. Ю. Сучасні концепції та теорії економічного регіонального розвитку / В. Ю. Медвідь // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 2. – С. 66-70.
  17. Мироненко, М. Теоретичні основи управління розвитком регіону / М. Мироненко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – №1. – С. 8-11.
  18. Томарева-Патлахова, В. В. Моделі регіонального розвитку в контексті економічних реформ / В. В. Томарева-Патлахова // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 76-80.
  19. Тульчинська, С. О. Концепція інноваційного розвитку регіонів на основі регіональних переваг / С. О. Тульчинська // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9. – С. 138-142.

References

1. Friedmann, J. (1966). *Regional development policy: a case study of Venezuela* (No. HT395. V4 F7).
2. Krugman, P. R. (1991). *Geography and trade*. MIT press.
3. Richardson, H. W. (1973). *Regional growth theory*. Springer.
4. Richardson, H. (1984). The regional policy in a slow-growth economy. *Regional Development. Problems and policies in Eastern and Western Europe*, Croom Helm, Londres.
5. Bars'kyu, Y. M. (2011). The theory of fiscal stimulus for regional development. *Scientific papers Kirovograd National Technical University. Economic science*, (19), 223-230.
6. Bars'kyu, Y. M. (2011). The theory of fiscal stimulus for regional development. *Scientific papers Kirovograd National Technical University. Economic science*, (19), 223-230.
7. Buryk, Z. M. (2014). The formation of the concept of sustainable development of the region. *The theory and practice of public administration and local government*, (1). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.
8. Horbach, L. M. (2007). Theories and concepts of economic development: the nature, meaning and genesis. *Scientific Journal Volyn National University of Lesi Ukrayinky*, (12), 153-157.

-
9. Dehtyar'ova, I. (2010). Theories of regional development and their evolution as the basis of modern regional governance. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 4, 141-148.
  10. Drobush, I. V. (2014). Current issues of cooperation between the state and local governments in the implementation of social rights. *Actual problems of law*, (74), 18-25.
  11. Dunayev, I. (2015). Interregional cooperation based on the principles of co-evolution: a new path in the modernization of regional economic policy. *The efficiency of public administration*, (44), 162-169.
  12. Zhykhor, O. B. (2013). The model of state regulation of regional development: strategic, tactical and operational areas. *Journal of University of Banking of National Bank of Ukraine*, (1), 21-25.
  13. Kiro, O. S. (2010). Evolution of Regional development theories in economics. *Bulletin of Social and Economic Research*, (38), 72-83.
  14. Koval'chuk, V. H. (2012). The objectives and criteria of socio-economic regional development. *State building*, (2). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23.
  15. Libanovoyi, E. M. (2015). *Human development in Ukraine. Modernisation of social policy: a regional perspective*. Kyiv: Institute of Demography and Social Studies of M.V. Ptukhy.
  16. Medvid', V. Y. (2013). Modern concepts of economic theory and regional development. *The state and the regions. Series: Economics and Business*, (2), 66-70.
  17. Myronenko, M. (2011). Theoretical Foundations of Regional Development. *Public Administration and Local Self-Government*, (1), 8-11.
  18. Tomareva-Patlakhova, V. V. (2013). Models of regional development in the context of economic reforms. *The state and the regions. Series: Economics and Business*, (1), 76-80.
  19. Tul'chyns'ka, S. O. (2012). The concept of innovation development of regions based on regional preferences. *Actual Problems of Economics*, (9), 138-142.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2016 р.